

Н. С. Орлова,
д. н. держ. упр., професор, професор кафедри публічного управління
та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0785-751X>
Н. В. Мірко,
к. держ. упр., доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4884-5195>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.20.240

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

N. Orlova,
Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of Public
Management and Administration, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
N. Mirko,
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department
of Public Administration, State University of Trade and Economics

NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF LABOR AND ECONOMIC RELATIONS OF
INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

У статті досліджено нормативно-правове забезпечення трудових та економічних відносин внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Метою статті є визначити особливості нормативно-правового регулювання трудових та економічних відносин внутрішньо переміщених осіб для забезпечення сучасного та післявоєнного соціально-економічного відновлення України. Визначено наслідки вимушеної міграції населення України та особливості нормативно-правового регулювання трудової діяльності внутрішньо переміщених осіб. Також, особлива увага приділено державним механізмам регулювання фінансової та соціальної підтримки населення України, які стали жертвами вимушеної внутрішньої міграції. Доведено, що важливим аспектом подальшого розвитку соціально-економічного розвитку регіонів та відновлення їх є трудові ресурси та підприємницька діяльність регіону. В статті проведено аналіз програми з переміщення українських підприємств із постраждалих від бойових дій регіонів. Проаналізовано умови релокації бізнесу та спеціалізація компаній-релокантів в 2024 р., а також галузеві та регіональні аспекти трудової та економічної діяльності. У висновках зазначено на важливій ролі держави у нормативно-правовому регулюванні трудових та економічних відносин внутрішньо переміщених осіб. Також, надано рекомендації щодо підвищення ефективності програми релокації підприємств: активне поглиблення співпраці з місцевими громадами для розвитку інфраструктури в нових локаціях; розробка та впровадження ефективних державних програм; розвиток інноваційних підходів до релокації бізнесу (використання новітніх технологій, розвиток "зелених" ініціатив та залучення інвестицій у сталість та ефективність релокації); створення сприятливого правового середовища.

The article examines the regulatory and legal provision of labor and economic relations of internally displaced persons in wartime conditions. The purpose of the article is to determine the specifics of the regulatory and legal regulation of labor and economic relations of internally displaced persons to ensure the modern and post-war socio-economic recovery of Ukraine. The consequences of the forced migration of the population of Ukraine and the peculiarities of the regulatory and legal regulation of the labor activity of internally displaced persons are determined. Also, special attention is paid to government mechanisms for regulating financial and social support of the population of Ukraine, which have become victims of forced internal migration. It has been proven that an important aspect of the further development of the social and economic development of the regions and their restoration is the labor resources and entrepreneurial activity of the region. The article analyzes the program for the relocation of Ukrainian enterprises from the regions affected by hostilities. The conditions of business relocation and the specialization of relocating companies in 2024, as well as industry and regional aspects of labor and economic activity, were analyzed. The problems of implementing the process of relocation of Ukrainian business during the war are highlighted. It has been proven that the successful relocation of enterprises, contributing to the overall economic recovery of the country, requires active support from the government. The conclusions indicate the important role of the government in the regulatory and legal regulation of labor and economic relations of internally displaced persons. Recommendations were also made to improve the efficiency of the enterprise relocation program: active deepening of cooperation with local communities for the development of infrastructure in new locations; development and implementation of effective government programs; development of innovative approaches to business relocation (use of the latest technologies, development of "green" initiatives and attraction of investments in the sustainability and efficiency of relocation); creation of a favorable legal environment.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, трудові відносини, економічні відносини, внутрішньо переміщені особи, релокація бізнесу, міграція населення.

Key words: government regulation, labor relations, economic relations, internally displaced persons, business relocation, population migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України спричинила масову вимушену міграцію населення, руйнування соціальної та виробничої інфраструктури, дестабілізацію ринків праці і зайнятості, що об'єктивно розвинуло цілу низку критичних викликів для економіки та демографічної ситуації в країні. За таких умов, необхідним стало формування відповідної системи нормативно-правового забезпечення трудових відносин в країні та дотримання соціальних прав та гарантій внутрішньо переміщених осіб, які б допомогли подолати наслідки міграції та прискорили процеси адаптації та інтеграції в нових умовах проживання та працевлаштування населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальним питанням пріоритетам державної політики в умовах вимушеної міграції, особливостям реалізації фінансових інструментів державної підтримки внутрішньо переміщених осіб та реінтеграції суб'єктів підприємницької діяльності в період воєнного стану присвячено дослідження Гладких Д. [1], Каліна І. [2],

Касперович Ю. [1], Ліщенко А. [2], Сафонова Ю. [2], Червінської Л. [2], Червінської Т. [2], Шемаєвої Л. [1], Шуляр Н. [2]. У роботах науковців Драган І. [3], Прищенко А. [4], Самборської О. [4], Чубук Л. [4] порушені питання щодо проблем та перспектив релокації бізнесу, стратегічних цілей державної політики щодо підтримки підприємництва в Україні в умовах воєнного часу. Однак, незважаючи на накопичений науковий досвід залишаються недослідженими питання нормативно-правового регулювання трудових та економічних відносин внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначити особливості нормативно-правового регулювання трудових та економічних відносин внутрішньо переміщених осіб для забезпечення сучасного та післявоєнного соціально-економічного відновлення України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України та воєнні дії у подальшому призвели до порушення стійкості соціально-економічної системи країни, припинення та істотного погіршення

ефективності виробничо-господарської діяльності, зниження конкурентоспроможності підприємств та економічного комплексу країни в цілому [5]. Металургійна промисловість скоротилася на 70% у 2022 році внаслідок руйнування та тимчасової окупації виробничих потужностей, розірваних виробничих ланцюгів вертикально інтегрованих компаній та блокування логістичних шляхів що ускладнило та збільшило ціну транспортування продукції. Від початку повномасштабного вторгнення 20% шахт, що залишалися на підконтрольній території, тимчасово не працювали під час зимових відключень. Сільськогосподарський сектор зазнав понад 40 млрд. дол. США збитків через зниження врожайності, скорочення обсягів посівних площ, додаткові логістичні витрати, втрату ключових експортних шляхів. Блокада українських морських портів призвела до зниження обсягів експорту ключових експортних товарів на 35% через обмежені спроможності транспортної інфраструктури. Експорт електроенергії впав більш ніж на 90% як наслідок атак на енергетичну інфраструктуру [6]. Міжнародна фінансова допомога, збільшення державних витрат і звільнення територій дозволили зменшити падіння ВВП, який у 2022 році впав на рекордні 30,4% через те, що більшість ключових виробничих секторів української економіки зазнали суттєвих матеріально-технічних проблем, спричинених війною [7]. Загальне зростання ВВП у 2023 році оцінюється приблизно у 5%, що є суттєвим покращенням, порівняно зі зниженням ВВП у 2022 році. Кілька факторів, таких як покращення в енергетичному секторі та зовнішня фінансова допомога від міжнародних партнерів, сприяли відновленню ВВП.

Нова хвиля вимушеної української міграції, зумовлена повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, суттєво вплинула на функціонування ринків праці та сфери зайнятості. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців ООН понад 6 млн осіб виїхали з України (основними країнами ЄС, які надали українцям статус тимчасового захисту, є Німеччина, Польща і Чехія), майже 2,9 млн громадян насильно вивезені до російської федерації та республіки білорусь. За даними Міністерства соціальної політики України у 2023 році кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в країні істотно зросла та досягла 4,9 млн осіб. Найбільша кількість ВПО припала на Донецьку, Харківську та Дніпропетровську області [8].

Незважаючи на складність реалізації політики соціального захисту в умовах війни, обов'язком держави є підтримка ВПО з недопущенням гуманітарної катастрофи, підвищення соціальної напруги і дестабілізації соціально-економічної ситуації приймаючих територій шляхом прийняття та реалізації відповідного нормативно-правове регулювання. Захист прав та надання гарантій для ВПО є важливим аспектом соціальної та правової політики в країні. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" визначає основні засади трудових прав та гарантій ВПО, зокрема, умови праці, відпустки, принципи недискримінації на робочому місці, соціальні гарантії. Забезпечення доступу до соціальних та економічних послуг, заходи для захисту прав та гарантій

ВПО, зокрема в сфері освіти, медицини, працевлаштування регулюються Постановою Кабінету Міністрів України "Про облік внутрішньо переміщених осіб" від 01.10.2014 року № 509.

Реалізація прав ВПО на зайнятість, визначених Законом України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", відноситься до завдань таких державних інститутів, як Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості України. Основне навантаження з працевлаштування ВПО беруть центри зайнятості, які складають індивідуальний план працевлаштування відповідно до наявних знань і практичних вмій. За даними Міжнародної організації з міграції з лютого 2022 року 57% ВПО перебували в пошуках роботи [9].

Показник працевлаштування ВПО, які попередньо отримали статус безробітної особи в центрі зайнятості, коливається від 14% до 33%. Наприклад, з 745 ВПО, які звернулись до Сумського обласного центру зайнятості протягом серпня 2022 — січня 2023 року, працевлаштовано тільки 102 особи. З 317 ВПО, які звернулись до Чернігівської обласної служби зайнятості, працевлаштовано 104 особи. З серпня 2022 року по січень 2023 року до Харківської обласної служби зайнятості звернулось 2291 тис. осіб, з яких працевлаштовано 426 осіб. До Черкаської обласної служби зайнятості за вказаний період звернулись 3191 особа, працевлаштовано — 688 осіб. З серпня 2022 року по січень 2023 року до Кіровоградської обласної служби зайнятості звернулось 1464 особи, з них статус працевлаштовано — 379 осіб [10].

Для швидкого пошуку роботи в Україні створена єдина база вакансій, яка містить пропозиції про роботу, як від державної служби зайнятості, так і з сайтів з працевлаштування. Оновлення інформації про вакантні робочі місця відбувається в режимі реального часу [11].

Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування ВПО внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331. Так, у 2023 році подано 8134 заяви про виплату компенсації 14703 працевлаштованим ВПО та прийнято 7544 позитивних рішення про надання компенсації 14374 ВПО.

Однією із трудових гарантій та соціальною підтримкою для ВПО є відпустка без збереження заробітної плати. В період оголошеного воєнного стану відпустка без збереження заробітної плати надається винятково в період воєнного стану і лише ВПО або особам, які виїхали за кордон, тривалістю, не більше 90 календарних днів відповідно до п.4 ст.12 Закону України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану".

Громадянам із числа ВПО, що працевлаштовуються за новим місцем свого фактичного проживання, але не мають оригіналів трудових книжок у зв'язку з відсутністю доступу до них внаслідок надзвичайної ситуації, проведення антитерористичної операції на території, де вони працювали, забезпечена можливість отримання дублікату трудової книжки за новим місцем роботи згідно з п. 5.6 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників для підтвердження трудових відносин [12].

Таблиця 1. Державні інструменти підтримки трудових та економічних відносин ВПО

Інструменти	Характеристика
Загальні інструменти	бюджетна децентралізація із зростанням фінансової спроможності місцевих органів влади об'єднаних територіальних громад; субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад, тощо;
Спеціальні бюджетні інструменти	надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання; фінансова підтримка заходів із залучення до роботи членів малозабезпечених сімей та внутрішньо переміщених осіб; субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту; здійснення заходів сприяння зайнятості ВПО; податкові та соціальні пільги для ВПО; локальні програми із відновлення інфраструктури регіону та соціально-економічної підтримки ВПО на рівні місцевих бюджетів.
Позабюджетні інструменти	спрощена процедура вступу до навчальних закладів для абітурієнтів з тимчасово окупованих територій або «лінії зіткнення»; державна соціально-економічна програма «Доступне житло» з надання державної підтримки для будівництва/придбання доступного житла; кредитні програми, проекти міжнародної технічної допомоги за підтримки міжнародних організацій та країн-донорів.

Джерело: узагальнено за даними [1].

Трудовим законодавством передбачений альтернативний, спрощений порядок звільнення ВПО з попереднього місця роботи у разі, коли роботодавець знаходиться в зоні бойових дій чи на тимчасово окупованій території, відсутній зв'язок із роботодавцем, та спрощений порядок надання статусу безробітного.

Згідно Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану" ВПО, яка не мала можливості припинити трудовий договір відповідно до п. 1 ст. 36, ст. 38, 39 Кодексу законів про працю України, має право припинити такий трудові відносини в односторонньому порядку, подавши до центру зайнятості за місцем проживання ВПО заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору. ВПО, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, що застосовуються за звичайної процедури.

Відповідно до ст. 7 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" ВПО мають право на спрощену процедуру реєстрації ФОП та припинення самозайнятості. Законами України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану", "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану", "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану", "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування ок-

ремих податків у період воєнного, надзвичайного стану" внесено ряд змін до податкового законодавства з метою надання пільг для бізнесу та врегулювання порядку надання пільг ВПО, серед яких податкові послаблення, припинення або скасування податкових перевірок, право не сплачувати єдиний податок до припинення або скасування воєнного стану, пільги стосовно сплати податку на додану вартість, спрощена процедура реєстрації підприємництва, припинення самозайнятості ВПО.

Державна політика підтримки ВПО є соціальним обов'язком і, хоча ресурси держави в умовах війни значно обмежені, міжнародна підтримка, волонтерська активність та єдність суспільства створюють сприятливі умови для реалізації запропонованих заходів. Інструменти фінансової політики з підтримки ВПО, реалізовані урядом, наведені в табл. 1.

Збереження і ефективна реалізація потенціалу підприємницького сектору є ключовими економічними чинниками відновлення соціально-економічного розвитку, забезпечення економічної стійкості регіонів країни [3].

Втрата величезної території через повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року, евакуація громадян, розрив економічних зв'язків і торгова блокада з боку Росії та Білорусі значно вплинули на рентабельність українських підприємств. За даними дослідницької компанії Gradus Research з початком російсько-української війни 66% українських компаній працюють у довоєнному режимі, 34% — працюють частково. У порівнянні з 2022 роком суттєво зросла частка бізнесів, які зазнали часткової або повної галузевої трансформації [13].

Великі промислові підприємства через війну зазнали збитків не менше 13 млрд. дол. США, що більше за середній розмір прямих іноземних інвестицій, які Украї-

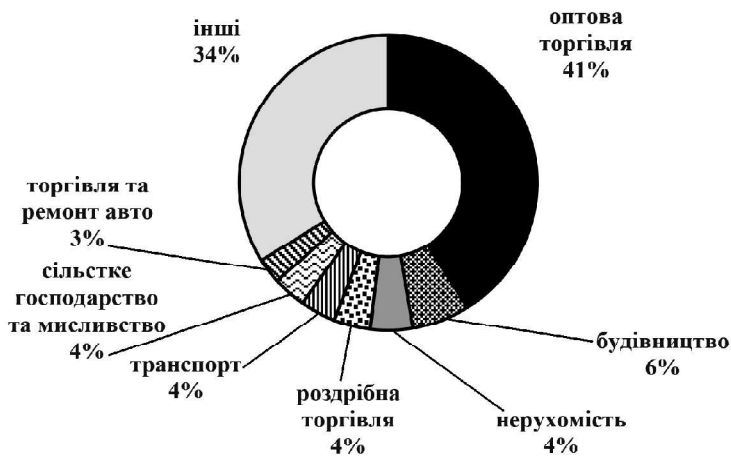

Рис. 1. Спеціалізація компаній-релокантів в 2024 р.

Джерело: за даними [14].

на залучала щорічно. Середні підприємства — найбільша категорія, яка постраждала від війни. Незважаючи на те, що 46% середніх та малих підприємств зазнали втрат внаслідок повномасштабного вторгнення, сегмент продемонстрував надзвичайну стійкість (майже 91% підприємств відновили свою діяльність з початку війни) [6].

В умовах воєнного стану держава надала суттєву підтримку підприємництву через різні ініціативи, такі як державні кредитні програми, схеми працевлаштування, податкові пільги, гранти для відкриття нового бізнесу та фінансова допомога переміщеним компаніям. З метою зберегти стійкість економіки України в середині березня 2022 року в Україні стартувала програма з переміщення українських підприємств із постраждалих від бойових дій регіонів. Програма релокації підприємств передбачає державну допомогу в підборі площ для розміщення виробництва; перевезенні й розселенні персоналу; доборі працівників у місцях дислокації після переїзду.

Станом на березень 2024 року в Україні забезпечено 18 944 переїзди бізнесу з одного регіону в інший (на кінець листопада 2023 року релоковано 7820 підприємств). Якщо в 2023 році серед релокованих підприємств, які вже відновили свою діяльність на новому місці, найбільшу частку склали підприємства у сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (40,24% від загальної кількості релокованих підприємств); переробної промисловості (31,71%), інформації та телекомунікацій (6,34%), то в 2024 році переважають підприємства, що займаються оптовою торгівлею (39,4%), будівництвом (6%) та нерухомістю (4,4%) (рис. 1).

В 2022 році за Програмою релокації підприємства могли переїхати до дев'яти областей: Закарпатської, Львівської, Івано Франківської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, до південних територій Волинської й Рівненської області. Вже в 2023 році перелік регіонів розширився до 16. Західна та Центральна Україна є найпривабливішим напрямком для переміщення підприємств завдяки відносній економічній безпеці, високому експортному потенціалу, розвиненій інфраструктурі та

підтримці місцевої влади. Південні регіони, попри підвищені ризики, зберігають свою важливу логістичну роль.

В 2023 році майже третина релокованих підприємств (27% або 2111 бізнесів) переїхало з Києва. Також масово виїздили компанії з Дніпропетровської (11% або 896 організацій) та Донецької (8% або 642 організації) областей. Найбільше підприємств релокувалося до Львівської (30% релокованих підприємств), Закарпатської (17%), Чернівецької (11%), Івано-Франківської (8%), Хмельницької (7%) та Тернопільської (7%) областей.

В 2024 році найбільша частка компаній переїжджає із регіонів активних бойових дій (м.Київ, Дніпропетровська, Київська області) до Львівської (24,6%), Закарпатської (16,1%), Чернівецької (11,4%) областей. Також, бізнес переміщується до Тернопільської (7,6%), Дніпропетровської (7,4%) та Івано-Франківської (7,3%) областей [14].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналіз нормативно-правових актів щодо забезпечення трудових прав ВПО (зайнятість, працевлаштування, регулювання трудових відносин, звільнення, забезпечення трудових гарантій) доводить, що захист прав та надання гарантій для ВПО є важливим аспектом соціальної та правової політики в країні. Реалізація державної політики щодо підтримки трудових та економічних відносин ВПО проводиться за допомогою відповідних нормативно-правових, фінансових інструментів, спеціальних бюджетних та позабюджетних інструментів. Для підвищення ефективності програми релокації доцільним є впровадження заходів щодо організаційно-інституційного, фінансового та інформаційного забезпечення адаптації і розвитку підприємств, серед яких активне поглиблення співпраці з місцевими громадами для розвитку інфраструктури в нових локаціях; розробка та впровадження ефективних державних програм, що включає фінансову підтримку, податкові пільги, консультаційну підтримку та інші заходи для сприяння підприємствам у процесі релокації; розвиток інноваційних підходів до релокації бізнесу (використання новітніх технологій, розвиток "зелених" ініціатив та залучення інвестицій у сталість та ефективність релокації); створення сприятливого правового середовища.

Література:

- Шемаєва Л. Г., Касперович Ю. В., Гладких Д. М. Фінансові інструменти прискорення реінтеграції окупованих територій Донбасу. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shemaieva_Liudmyla/Finansovi_instrumenty_pryskorennia_reintehratsii_okupovanykh_terytorii_Donbasu.pdf?PHPSESSID=nrfg0buos8eeombc20kl3199v2
- Червінська К., Каліна І., Червінська Т., Сафонов Ю., Ліщенко А., Шуляр Н. Вимушена міграція в умовах війни: виклики, фінансово-економічні ризики, напрями роз'язання проблем. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2024. №2 (55). С. 531—545.

3. Орлова Н.С., Драган І.В. Державні механізми підтримки підприємництва та релокації бізнесу в Україні у воєнний час. Наукові перспективи. 2024. №7 (49). С. 461—471.

4. Чубук Л. П., Прищенко А. М., Самборська О. Ю. Український бізнес в умовах війни: проблеми та перспективи релокації. Ефективна економіка. 2024. №4. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3493/3528>

5. Тутова А.С. Міграція населення під час війни та її вплив на ринок оплати праці. URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Programka_KONF_2023-4.pdf

6. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Програма розвитку ООН в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>

7. Криволап К. Як війна змінила економічну географію країни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/19/705648/>

8. Фурик Б.Б. Міграція як ефект агресії росії проти України: розуміння наслідків. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Вип. 83 (2). С. 358—364.

9. Оцінка впливу війни та людей. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf>

10. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з якими проблемами стикаються ВПО? Українська гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniateosti-z-iaakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/>

11. Прокопчук Н.Р. Деякі аспекти правового регулювання трудових прав та гарантій внутрішньо переміщених осіб. Галицькі студії. 2023. № 4. С.46—52.

12. Проблеми реалізації трудових прав ВПО. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/slobodeniuk-ruslana/articles/problemi-realizaciyi-trudovix-prav-vpo-advokat-ruslana-slobodianiuk>

13. Як міграційні процеси впливають на бізнес? Gradus Research Plus. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-do-migration-processes-affect-business/>

14. Український бізнес переїжджає із міст в області. Оpendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/ru/analytics/business-relocation-2023-2>

References:

1. Shemaieva, L. H. Kasperovych, Yu. V. and Hladkykh, D. M. (2023), "Financial instruments for accelerating the reintegration of the occupied territories of Donbas", available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shemaieva_Liudmyla/Finansovi_instrumenty_pryskorennia_reintehratsii_okupovanykh_terytorii_Donbasu.pdf?PHPSESSID=nfrg0buos8eeombc20kl3199v2 (Accessed 30 September 2024).

2. Chervins'ka, K. Kalina, I. Chervins'ka, T. Safonov, Yu. Lischenko, A. and Shuliar N. (2024), "Forced migration in war conditions: challenges, financial and economic risks, directions for solving problems", Financial and credit

activity: problems of theory and practice, vol. 2 (55), pp. 531—545.

3. Orlova, N.S. and Drahan, I.V. (2024), "Government mechanisms for supporting entrepreneurship and business relocation in Ukraine during wartime", *Naukovi perspektyvy*, vol. 7 (49), pp.461—471.

4. Chubuk, L. P. Prischenko, A. M. and Sambors'ka, O. Yu. (2024), "Ukrainian business in the conditions of war: problems and prospects of relocation", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol.4, available at: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3493/3528> (Accessed 30 September 2024).

5. Tutova, A.S. (2023), "Population migration during the war and its impact on the labor market", available at: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Programka_KONF_2023-4.pdf (Accessed 30 September 2024).

6. The official site of UN Development Program in Ukraine (2024), "Assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine", available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (Accessed 30 September 2024).

7. Kryvolap, K. (2023), "How the war changed the economic geography of the country", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/19/705648/> (Accessed 30 September 2024).

8. Furyk, B.B. (2024), "Migration as an effect of Russia's aggression against Ukraine: understanding the consequences", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu*, vol. 83 (2), pp. 358—364.

9. The official site of United Nations Development Programme (2024), "Assessment of the impact of war and people", available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf> (Accessed 30 September 2024).

10. The official site of Ukrainian Helsinki Union for Human Rights (2023), "Employment of displaced persons through employment centers: what problems do IDPs face?", available at: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniateosti-z-iaakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/> (Accessed 30 September 2024).

11. Prokopchuk, N.R. (2023), "Some aspects of legal regulation of labor rights and guarantees of internally displaced persons", *Halyts'ki studii*, vol. 4, pp.46—52.

12. The official site of NAAU Higher School of Advocacy (2023), "Problems of implementation of labor rights of IDPs", available at: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zayniateosti-z-iaakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/> (Accessed 30 September 2024).

13. The official site of Gradus Research Plus (2023), "How do migration processes affect business?", available at: <https://gradus.app/uk/open-reports/how-do-migration-processes-affect-business/> (Accessed 30 September 2024).

14. The official site of Opendatabot (2024), "Ukrainian business is moving from cities to the region", available at: <https://opendatabot.ua/ru/analytics/business-relocation-2023-2> Accessed 30 September 2024).

Стаття надійшла до редакції 01.10.2024 р.